

Олександр Златін

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПОСТКОМУНІСТИЧНОЇ РУМУНІЇ

У статті розглядаються історичні особливості формування зовнішньої політики Румунії у контексті складних міжнародних перетворень і внутрішньополітичних процесів посткомуністичного періоду, перші кроки румунської дипломатії щодо повернення країни до проєвропейського вектору розвитку.

Ключові слова: Румунія, зовнішня політика, європейська та євроатлантична інтеграція.

Актуальність теми дослідження визначається надзвичайною важливістю аналізу особливостей формування концептуальних цілей і перших кроків реалізації зовнішньої політики постреволюційної Румунії у контексті краху комуністичних режимів у країнах Центральної та Східної Європи, значної кількості подій кінця «холодної війни» та складних внутрішньополітичних процесів після 1989 р.

Історіографія питання, що розглядається у статті, є досить великою за обсягом. У науковій літературі переважає неоднозначність оцінок, як українських, так і румунських вчених щодо змісту та якості відносин Румунії з країнами-сусідами, зокрема з приводу визнання кордону між ними, що зумовлено його формуванням в історично неоднозначних умовах, які породжували гострі суперечки між сусідніми державами та їх політичними елітами. Серед студій українських науковців, які досліджують історію Румунії та українсько-румунських відносин, варто відзначити праці Василювої В., Віднянського С.В., Гакмана С., Доброжанського О., Кройтора В., Круглашова А., Макара Ю., Осачука С., Петрова В., Петрової І., Піддубного І., Рендюка Т.Г., Ротар І., Трояна С., Фісанова В.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі становлення зовнішньої політики Румунії у контексті складних державотворчих процесів посткомуністичного періоду.

Після повалення тоталітарного комуністичного режиму Ніколає Чаушеску в грудні 1989 р. влада перейшла до Ради Фронту Національного Порятунку. Президентом новоствореного органу управління став Іон Ілієску, який, до речі, свого часу був відсторонений з ЦК КНР Ніколаєм Чаушеску, а в якості прем'єр-міністра було призначено Петре Роман.

Крім того, в Румунії була відновлена багатопартійна політична система¹, що призвела до «інфляції» політичних партій. Ця ситуація була спричинена, з одного боку, щирим бажанням румунів назавжди позбутись

монополії комуністичної партії, з іншого боку — намаганням певних політичних сил легалізуватись і вийти на політичну арену, незважаючи на невелику кількість своїх членів².

У цей час відновились і історичні партії Румунії, що були заборонені тоталітарним комуністичним режимом, а саме: Націонал-Селянська Партія, Націонал-Ліберальна Партія та Соціал-Демократична Партія Румунії. Було створено, серед багатьох інших формувань, і Демократичне Об'єднання Угорців Румунії.

Надзвичайно контроверсійним виявився процес трансформування Фронту Національного Порятунку у політичну партію 6 лютого 1990 р., главою якої став Іон Ілієску. Перебираючи владу у свої руки 22 грудня 1989 р. рух лівоцентристського толку Фронт Національного Порятунку достатньо швидко збудував управлінські структури в усіх повітах, а також на підприємствах і різних організаціях.

Після палких політичних конфронтацій, які час від часу переростали в сутички, 9 лютого 1990 р. створено Тимчасову Раду Національного Об'єднання — законодавчий орган, що мав діяти до парламентських і президентських виборів 20 травня того ж року. Рада складалася із 105 представників новостворених партій і політичних угруповань, 106 представників Ради Фронту Національного Порятунку, 27 представників національних меншин і 3 представників Асоціації колишніх політичних дисидентів (всього — 241 членів). 18 березня 1990 р. Тимчасова Рада Національного Об'єднання прийняла закон про Парламентські і Президентські вибори, яким передбачались основні принципи їх проведення³.

У Румунії влада з 22 грудня 1989 р. до 20 травня 1990 р. (з початку представлена Радою Фронту Національного Порятунку, з 9 лютого 1990 р. — Тимчасовою Радою Національного Об'єднання) мала революційний характер. Ключовою функцією Тимчасової Ради Національного Об'єднання було забезпечення всіх необхідних умов для становлення легітимної влади шляхом проведення вільних загальних виборів на засадах демократичного виборчого закону. Таким чином, передбачалось трансформування революційної влади у легітимну на базі демократичного виборчого права⁴.

Виборча кампанія 1990 р. пройшла в потужній конфронтаційній атмосфері з частими вуличними маніфестаціями та сутичками. У день проведення виборів була зафіксована висока явка виборців (80%), і багато виборчих дільниць були змушені продовжити офіційно встановлений час роботи для того, аби всі бажаючі змогли проголосувати. Як і очікувалось, відсутність досвіду як в організаторів, так і виборців спричинила чимало складнощів у роботі дільниць. Тим не менш, 550 міжнародних спо-

стерігачів визнали вибори такими, що в цілому пройшли відповідно до демократичних норм.

До першого багатопартійного парламенту Румунії (який мав ще функції Установчих Зборів) пройшли близько 40 політичних угруповань, так як закон не передбачав ніяких прохідних бар'єрів. Найбільше голосів в обох палатах Парламенту (66–67%) набрав Фронт Національного Порятунку. Президентські вибори виграв лідер Фронту Національного Порятунку Іон Ілієску, набравши 85% голосів. 28 червня 1990 р. було створено однокольоровий уряд (Фронт Національного Порятунку) на чолі з Петре Роман.

Перехідний політичний період юридично завершився одночасно із прийняттям Конституції Румунії, яка була розроблена на основі моделей конституцій П'ятої Французької Республіки та Італії⁵. Вона була прийнята, після палких дебатів, на засіданні Установчих Зборів 21 листопада 1991 р. Слід зауважити, що «за» прийняття Конституції проголосували Фронт Національного Порятунку, Партія Об'єднання Румунської Нації, представники всіх національних меншин, окрім угорської. Таким чином, проголосували «проти» Демократичне Об'єднання Угорців Румунії, Націонал-Селянська Християнсько-Демократична Партія і частина Націонал-Ліберальної Партії.

Нова Конституція набула чинності в результаті її затвердження через національний референдум 8 грудня 1991 р. У 2003 р. був проведений ще один національний референдум, через який були внесені 79 поправок, що роблять її сумісною із законодавством ЄС. Відповідно до Конституції, Румунія є державою з напівпрезидентською формою державного правління, в якій зазначені компетенції Парламенту, Президента, Уряду і Вищої Ради Оборони Країни в сфері зовнішньої політики і національної оборони, а плюралізм у румунському суспільстві є основою і гарантією конституційної демократії.

У період 1990–1992 рр. Фронт Національного Порятунку зіткнувся із новим викликом — зменшенням своєї популярності. Крім того, президент не міг бути членом політичної партії. Тому, у липні 1990 р. Іон Ілієску відмовляється від функцій глави Фронту Національного Порятунку на користь Петре Роман. Вже з березня 1991 р. новий лідер розпочав кампанію з усунення людей Іона Ілієску, яких називав «консерваторами».

Загострення соціальної та політичної нестабільності призвело до першої посткомуністичної урядової кризи в Румунії у вересні 1991 р. Прем'єр-міністр Петре Роман був прихильником «шокової терапії» в умовах перехідної економіки і таким чином сфокусував на себе невдоволення широких верств населення, зокрема шахтарів. Це спричинило нові масові демонстрації шахтарів, які взяли штурмом будівлі Уряду,

Парламенту і Президента. За цих умов, Петре Роман був вимушений подати у відставку.

Президент країни Іон Ілієску ініціював переговори для формування нового Уряду на більш широкій основі і отримав підтримку з боку Націонал-Ліберальної Партії та Екологічного Руху Румунії. Новий Уряд було сформовано 16 жовтня 1991 р. на чолі з Теодором Столожаном. Основною його місією було вирішення поточних проблемних питань країни до проведення нових загальних виборів.

Тим часом, продовжувалась підкилимна боротьба між Іоном Ілієску та Петре Романом. 26 листопада 1991 р. Петре Роман заявив про відкликання Фронтом Національного Порятунку своєї політичної підтримки президента Іона Ілієску. Місяцем пізніше була створена Група Єдності Фронту у складі 55 парламентарів, які підтримували Іона Ілієску. Розбіжності посилювались у зв'язку з визначенням єдиного кандидата від Фронту на пост президента країни. Обидві політичні фігури виступили з публічними звинуваченнями на адресу один одного і зайняли непримиренні позиції. З'їзд Фронту Національного Порятунку 27–29 березня 1991 р. заявив про «розрив» партії і Петре Роман було переобрано керівником цієї політичної формації. Група, що підтримувала Іона Ілієску, 22 грудня створила нову партію — Фронт Національного Порятунку, яка згодом була названа Демократичним Фронтом Національного Порятунку. Таким чином, обидві партії висунули своїх кандидатів на парламентських і президентських виборах⁶.

Важливі політичні процеси відбувалися і в опозиційному таборі, до якого приєднувались невдоволені політикою Іона Ілієску. Почали формуватися так звані громадянські форуми і платформи. Найвагомішою платформою, що з'явилася в той час, був Громадянський Альянс, офіційно заснований 6 листопада 1990 р. Альянс визначав себе як структуру співробітництва всіх соціальних енергій, що підтримують цінності віри і демократії. Їх девізом був «Не можемо перемогти інакше, як не разом». Дійшло до проведення трьома історичними політичними партіями (Націонал-Ліберальна Партія, Націонал-Селянська Християнсько-Демократична Партія, Румунська Соціал-Демократична Партія) Національної конвенції для встановлення демократії. Згодом, 26 листопада 1991 р., створено політичний союз під єдиною назвою Демократична Конвенція.

Іншим важливим аспектом політичного життя 1990–1992 рр. була справжня «міграція» парламентарів з однієї політичної сили до іншої. Це відбувалось в основному у двох напрямках: перший — перехід парламентарів з одних, вже існуючих внаслідок виборів 1990 р., політичних сил до інших і другий — перехід парламентарів до партій, що з'явилися внаслідок переформатувань і виникнення нових партій. Таким чином,

парламент «оновився» шляхом виникнення неіснуючих на 20 травня 1990 р. політичних груп і партій: Націонал-Ліберальна Партія — Молодіжне Крило, Соціалістична Партія Праці, Партія Велика Румунія, Фронт Національного Порятунку — 20 травня, Партія Громадянського Альянсу, Демократичний Фронт Національного Порятунку.

1992 р. вирізняється активними політичними процесами, що виникли як результат проведення місцевих, парламентських і президентських виборів. Місцева виборча кампанія у лютому–березні 1992 р. була надмірно політизована, оскільки являла собою підготовку до парламентських і президентських виборів у вересні того ж року. Явка виборців досягла 65% і була меншою порівняно з явкою 1990 р. На цих виборах вималювалася найважливіша опозиційна сила — Демократична Конвенція, яка, користуючись значним успіхом серед міського населення, посіла друге місце, набравши 24,3%.

24 червня 1992 р. місце Демократичної Конвенції зайняла Демократична Конвенція Румунії, до якої приєдналися Націонал-Ліберальна Партія-Демократична Конвенція, Націонал-Ліберальна Партія-Молодіжне Крило і Екологічна Федерація Румунії. Демократична Конвенція Румунії сформувала списки кандидатів для участі в парламентських і президентських виборах, прийняла єдину виборчу платформу, а також програму співробітництва в уряді і парламенті і 27 червня 1992 р. висунула єдиного кандидата в президенти Емілія Константінеску.

Вибори 27 вересня 1992 р. проходили у відповідності до прийнятого у червні нового виборчого законодавства, що передбачало використання пропорційної системи виборів, але з метою скорочення великої кількості партій у парламенті був встановлений 3% бар'єр для проходження у законодавчий орган країни. Для виборів президента була встановлена мажоритарна система виборів у два тури.

За результатами виборів до парламенту пройшли 8 політичних формувань і 13 організацій національних меншин. Враховуючи, що Демократична Конвенція Румунії складалася із 6 політичних партій, до парламенту пройшли всього 26 партій. Слід зазначити, що порівняно з минулим складом парламенту, число партій значно скоротилось. Іншим важливим моментом є те, що ні одна політична партія не змогла отримати більшість парламентських мандатів, хоча перші дві політичні сили акумулювали по більше ніж 20% голосів кожна.

Ще більша увага була прикута до президентських виборів. У першому турі виборів змагались шість кандидатів, і у другий тур вийшли Іон Ілієску (Демократичний Фронт Національного Порятунку — 61,4% від загальної кількості голосів) і Еміль Константінеску (кандидат від Демократичної Конвенції Румунії із 38,57%). Таким чином, Іон Ілієску переміг на президентських виборах 1992 р.

Тим не менш, політичні дебати на цьому не закінчились, а лише перейшли у наступну фазу. 19–20 жовтня 1992 р. в Палаці Котрочень (Адміністрація Президента Румунії) пройшли консультації з представниками усіх політичних партій, що пройшли до парламенту, для формування уряду країни. 4 листопада 1992 р. Іон Ілієску заявив, що новим прем'єр-міністром буде Ніколае Векерою, представлений як спеціаліст у сфері макроекономіки. Уряд, підтриманий Демократичним Фронтом Національного Порятунку, почав працювати 21 листопада 1992 р., а програма Уряду обговорювалася в Парламенті у лютому 1993 р.

Фактично виконавча влада знаходилась у руках Демократичного Фронту Порятунку, що взяв політичну відповідальність за уряд, у той час як законодавча влада належала парламентській більшості, сформованій з Демократичного Фронту Національного Порятунку, Соціалістичної Партії Праці, Партії Національної Єдності Румун, Партії Велика Румунія. Такий склад більшості в Парламенті був названий опозицією «червоним парламентом», а вищезазначені партії звинувачені в «неокомунізмі»⁷.

Протягом наступного періоду 1992–1996 рр. у своїй діяльності уряд був змушений відхилитись від своєї програми і постійно йти на певні поступки і компроміси, враховуючи розклад сил у парламенті. Можна сказати, що будучи вразливим у парламенті, уряд завжди відчував «Дамоклів меч» над головою.

Крім того, у жорстких прагматичних умовах так званого нового міжнародного порядку посткомуністичній Румунії, як і іншим країнам Центральної та Східної Європи, доводилося вирішувати одночасно принаймні два стратегічно важливих завдання. З одного боку, розбудовувати справді демократичну правову державу з вільною ринковою економікою, а з іншого, — одночасно включитись до інтеграційних європейських і євроатлантичних процесів, що суттєво впливають на сучасну систему міжнародних відносин⁸. Цей період є одним із найскладніших в історії державотворення посткомуністичної Румунії і характеризується суттєвими ознаками, а саме:

- завершення «холодної війни», розпад СРСР, а також тих східно-європейських структур, до яких входила Румунія — Організації Варшавського договору та Ради Економічної Взаємодопомоги;
- регіональне суперництво між країнами колишнього соціалістичного табору з метою отримання фінансової, політичної і стратегічної підтримки Заходу;
- тісний взаємозв'язок між діями політичного керівництва Румунії, міжнародним сприйняттям і вираженням інтересів великих держав у сфері зовнішньої політики;

- зростаючий вплив таких міжнародних фінансових організацій, як Міжнародний Валютний Фонд та Світовий Банк, на діяльність адміністрацій перехідного періоду⁹.

У зазначеному контексті міжнародних відносин і внутрішньополітичних процесів розглянемо концептуальні підходи, які домінували у середовищі румунської політичної еліти щодо визначення пріоритетів зовнішньої політики, а також ретроспективно висвітлимо ключові досягнення і проблемні питання румунської дипломатії після 1989 р. Йдеться про питання встановлення двосторонніх відносин, спроби створення регіональних та субрегіональних коаліцій і пошук вирішення питання вакууму безпеки, а також ініціювання процесів євроатлантичної та європейської інтеграції Румунії.

Слід зазначити, що зміни в суспільстві внаслідок революції змусили Румунію докласти зусиль для швидкої адаптації до нової реальності. До формування нових юридичних та законодавчих норм, що мали б забезпечити нові принципи зовнішньої політики Румунської держави, Бухарест діяв відповідно до вимог Декрету звернення Ради Фронту Національного Порятунку до держави. У п. 9 даного документу зазначається, що «вся зовнішня політика країни має служити розвитку відносин добросусідства, дружби і миру у світі, інтегруючись у процес будівництва об'єднаної Європи, спільного дому усіх народів континенту. Будемо поважати міжнародні зобов'язання Румунії, у першу чергу, щодо Варшавського договору»¹⁰. Показовим є той факт, що усі дипломатичні представництва Румунії за кордоном негайно підкорились новій владі в Бухаресті і розгорнули широку дипломатичну активність і роботу в медіапросторі з метою постійного інформування факторів прийняття політичних рішень у країнах, в яких були акредитовані, а також факторів міжнародної публічної думки щодо подій, які відбувались в Румунії.

28 грудня 1989 р. міністром закордонних справ було призначено Серджиу Челака. Відбувалося залучення до міністерства молодих дипломатів. Було здійснено спробу об'єднання молодого ентузіазму і бажання проводити зміни з досвідом тих, хто мав багатий досвід на дипломатичній ниві.

Водночас, почався надзвичайно складний та багатогранний процес переосмислення цілей зовнішньої політики і реформатування двосторонніх відносин на новій політичній базі відповідно до трансформацій, які проходили в Європі і світі. Одним з пріоритетних законів першого вільно обраного законодавчого органу в посткомуністичному періоді був закон про укладання і ратифікацію договорів¹¹. Таким чином, були встановлені права і компетенції офіційних осіб та інституцій, які мали представляти Румунію на міжнародній арені. Ці положення були закріплені

і доповнені Конституцією Румунії. Ст. 10, 11 і 20 визначили рамки, принципи і обов'язки, які Румунська держава може взяти на себе в сфері міжнародних відносин. Зокрема, у ст. 10 зазначається, що Румунія розвиває мирні відносини з усіма державами, на основі принципів міжнародного права. Ст. 11 вказує на те, що Румунська держава зобов'язується сумлінно виконувати зобов'язання, визначені договорами, учасником яких вона є. Також зазначено, що договори, ратифіковані парламентом, стають частиною національного законодавства. Ст. 20 регулює питання міжнародних договорів і прав людини. Окрема увага приділяється етнічним румунам за кордоном. У ст. 7 наголошується: «Держава підтримує зміцнення зв'язку з румунами за межами кордонів держави і діє задля збереження, розвитку і задоволення їх етнічної, культурної, лінгвістичної і релігійної ідентичності, поважаючи законодавство держави, громадянами якої вони є»¹².

Аналіз зазначеної нормативно-правової бази в контексті еволюції геополітики і геостратегії регіонального та глобального рівнів дає змогу виокремлювати наступні концептуальні цілі зовнішньої політики Румунії, яким вона слідувала протягом посткомуністичного періоду трансформацій:

- розвиток двосторонніх і багатосторонніх відносин, що мали слугувати інтересам румунського суспільства, безпеки держави, включаючи гарантування недоторканності кордонів Румунії та її територіальної цілісності відповідно до фундаментальних принципів відносин між державами;
- переоцінка зносин з державами, які колись вважалися традиційними партнерами Румунії, і встановлення відносин співробітництва з ними в усіх сферах на новій політичній основі;
- інтеграція Румунії в європейські та євроатлантичні структури в реалістичний строк, але якомога коротший;
- поліпшення іміджу Румунії в міжнародному плані, враховуючи шкоди, що були завдані державі режимом Чаушеску у 1980-х рр.¹³

По суті, тут румунська дипломатія слідувала фундаментальним принципам зовнішньої політики міністра закордонних справ міжвоєнного періоду Ніколае Тітулеску¹⁴:

- уникати ізоляції, бо це означає бути вразливим;
- уникати домінування однієї потуги у Південно-Східній Європі, незалежно від того, хто представляє цю потугу. Замість цього шукати багатогранні гарантії на двосторонньому, регіональному та багатосторонньому рівнях;
- захищати унітарну цілісність Румунської держави проти автономії, самовизначення або інших кроків до дефрагментації.

Отже, румунська зовнішня політика за своєю суттю, в умовах драматичних ідеологічних змін, містила в собі як елементи континуїтету (спадкоємності і неперервності), так і елементи глибоких трансформацій.

Для досягнення вироблених цілей перехідного періоду зовнішня політика Румунії після 1989 р. і протягом наступного десятиліття діяла в трьох зовнішньополітичних вимірах¹⁵.

Перший вимір являв собою розвиток двосторонніх відносин, у першу чергу із сусідніми країнами, на основі нових політичних і геостратегічних відносин. Використовуючи відносини співробітництва і добросусідства, Румунія намагалася відстоювати національні інтереси і забезпечити свою безпеку. Слід зазначити, що це було також продиктовано необхідними передумовами для вступу в євроатлантичні та європейські структури.

Першою країною серед сусідів, з якою вдалось переглянути і реорганізувати відносини, була Болгарія. 27 січня 1992 р. були завершені переговори і підписано у Софії Договір про дружбу, співробітництво і добросусідство між Румунією і Болгарією¹⁶. За цим слідувало підписання і інших договорів, конвенцій і протоколів порозуміння, які передбачали регламентування співробітництва у різних сферах.

У відносинах з Федеративною Республікою Югославія Румунія продовжувала відстоювати політику співробітництва. Взаємні візити на рівні глав держав (1993 р. Белград і Бухарест, 1994 р. Бухарест, 1996 Белград) або прем'єр-міністрів і міністрів закордонних справ сприяли формуванню необхідного фундаменту для підписання в Белграді, 16 травня 1996 р., Договору про відносини дружби, добросусідства і співробітництва¹⁷.

Критично важливим для Бухареста було реорганізувати відносини з Угорщиною. Румунія вважала їх ключем стабільності в регіоні і гарантією уникнення дефрагментації країни після 1989 р., так як відносини між цими двома країнами в минулому характеризувались складними політичними і дипломатичними кризами, а також територіальними конфліктами. Варто відзначити, що протягом перших років після 1989 р., під впливом певних екстремістських націоналістичних кіл Румунії і Угорщини, еволюція взаємовідносин між Бухарестом і Будапештом не була лінійною. Риторика румунських ультранационалістів загострювалася, особливо під час виборчих кампаній. Висловлювалися занепокоєння стосовно можливого сценарію анексії Трансильванії з боку Угорщини, шляхом проведення так званої ревізійністської політики щодо Тріанонського договору. Угорські націоналісти з Будапешта, з точки зору Бухареста, більше опікувалися громадянами інших країн, етнічними угорцями, аніж власними громадянами.

Рішення обох сторін піти на поступки стало можливим завдяки вимогам НАТО і ЄС вирішити усі територіальні конфлікти і встановити

добросусідські відносини. Дипломатичні канцелярії обох країн зрозуміли, що шлях Румунії до Європи проходить через Будапешт, а Угорщини — через Бухарест.

Після приходу до влади Уряду Дьюли Горна в Угорщині були відновлені переговори щодо спільного договору. Сторони досягли компромісу: угорська сторона погодилась включити у базовий політичний договір статтю про непорушність кордонів і відсутність територіальних претензій, а румунська сторона прийняла включення «Рекомендації 1201» (Рекомендація 1993 р. щодо додаткового Протоколу про права національних меншин до Європейської конвенції про захист прав людини)¹⁸. Таким чином, була досягнута згода і 16 вересня 1996 р. у Тімішоаре сторони підписали Договір про взаєморозуміння, співробітництво і добросусідство¹⁹.

Відносини із сусідом/сусідами зі Сходу були найскладнішим екзамenom з відновлення переговорів щодо базових договорів відповідно до нової реальності, що настала після краху комунізму в цьому регіоні. Протягом спільної історії відносини між Румунією та її східним сусідом СРСР являли собою суму парадоксів — інколи були союзниками, але ніколи друзями. Такий парадокс у відносинах між Бухарестом і Москвою мав місце 4 квітня 1991 р., коли Іон Ілієску і Міхаїл Горбачов підписали в Москві Договір про взаємну підтримку і взаємодопомогу між Румунією та СРСР. Цей зовнішньополітичний акт спричинив протягом десятиліття велику кількість коментарів з боку політиків, дипломатів, істориків і журналістів.

Розпад СРСР кардинально змінив підходи щодо встановлення добросусідських відносин Румунії на Сході. Гострі питання були перенесені на держави, що виникли в результаті розпаду, — Україну і Молдову. У той час як більшість держав Європи і за її межами переглядали свої відносини з Москвою, Бухарест увійшов у період дистанціювання від Кремля.

Укладення базового політичного договору між Румунією і Російською Федерацією було заблоковано двома проблемними питаннями, на внесення яких у текст документу наполягав Бухарест: засудження Пакту Ріббентропа-Молотова і ситуація зі скарбницею Румунії, що «заблукала» під час Першої світової війни в Росії. Переговори і дискусії з цих питань заблокували підписання Договору про дружні відносини і співробітництво між двома державами до 4 липня 2003 р. в Москві²⁰.

На початку 1992 р. Румунія визнала Україну незалежною. Після встановлення дипломатичних відносин 1 лютого 1992 р. Генеральне консульство Румунії в Києві було трансформовано в Посольство.

Але слід зауважити, що відносини між посткомуністичною Румунією і незалежною Україною склалися зовсім не просто і залишалися три-

валий час неврегульованими. Територіальні претензії, які раніше висувалися до СРСР, після розпаду були перенесені на Україну. Відразу після прийняття Акту проголошення незалежності України окремі політичні сили в Румунії виступили із заявами і зверненнями про повернення Північної Буковини, Герцаївщини і деяких районів Одеської області²¹.

Скориставшись тим, що 24 грудня 1989 на З'їзді народних депутатів СРСР було засуджено пакт Молотова–Ріббентропа 1939 року²², Румунія почала наполягати на тому, що оскільки угода між СРСР та гітлерівською Німеччиною є гідною осуду, то необхідно ліквідувати наслідки цієї угоди та передати Бессарабію і Північну Буковину до складу Румунії. 24 червня 1991 року парламентом Румунії одногосно була прийнята Декларація про пакт Ріббентропа–Молотова²³ і його наслідки для Румунії, в якій зазначалося, що президент, уряд, усі політичні сили мають діяти «з метою виконання законних прав населення румунських територій, силою анексованих внаслідок таємних угод»²⁴. У документі дається висока оцінка Версальському мирному договору та системі міжнародних відносин, зокрема її європейській складовій, що сформувалась після Першої світової війни²⁵. У відповідь Верховна Рада Української РСР у своїй заяві від 5 липня 1991 року розцінила такі дії Румунії як територіальні претензії до України²⁶.

Однією з наступних акцій щодо України стало одногосне ухвалення 28 листопада 1991 р. румунським парламентом декларації проти участі населення так званих «румунських територій, силою анексованих колишнім СРСР, територій які ніколи не належали Україні і по праву належать Румунії» — «Північна Буковина, земля Герца і земля Хотин, а також повіти півдня Бессарабії» — у всеукраїнському референдумі щодо державної незалежності. Більше того, румунський парламент звертався до «парламентів і урядів усіх держав, які будуть визнавати незалежність України, чітко задекларувати, що дане визнання не поширюється на зазначені румунські території»²⁷. У 1992 році, під впливом радикальних кіл, сам І. Ілієску вимагав подолання «наслідків пакту Ріббентропа–Молотова», пропонуючи при цьому в якості найближчої мети «спільний культурний простір». У квітні 1993 року Румунія надіслала до МЗС України ноту, в якій, посилаючись на факт розпаду колишнього СРСР, проголосила неправомірним Договір між Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Урядом Румунської Народної Республіки про режим радянсько-румунського державного кордону, співробітництво і взаємну допомогу з прикордонних питань, підписаного в Бухаресті 27 лютого 1961 р., який був юридичною основою лінії українсько-румунського кордону. У 1994 році румунська сторона в односторонньому порядку підтвердила своє рішення про його денонсацію²⁸.

Отже, румунська сторона ставилася до України, з одного боку, як до важливого сусіда з політичної та з економічної точки зору, а з іншого — як до країни, що після розпаду СРСР успадкувала «захоплені румунські території». Саме територіальні претензії затримували розробку і підписання базового політичного договору між Україною і Румунією. Переговори щодо підписання означеного документа тривали впродовж кількох років, починаючи з 1993 р., періодично заходячи в глухий кут²⁹. Визнаючи «Рекомендацію 1201», Україна погодилась, як у випадку договору між Румунією і Угорщиною, прийняти зобов'язання дотримуватись міжнародних стандартів у політиці щодо національних меншин. Питання делімітації континентального шельфу в Чорному морі — питання острова Зміїний, було включено в договір, і сторони погодились, що у разі неможливості досягти спільного рішення, передбачено звернення до Гаазького Міжнародного Суду. Лише на початку 1997 р. документ був парафований під час візиту в Україну тодішнього міністра закордонних справ Румунії А. Северіна. Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією врешті-решт був підписаний 2 червня 1997 році у місті Констанца, процедура його ратифікації румунською стороною була завершена 8 липня 1997 р., українською — 17 липня (набрав чинності 22 жовтня того ж року). Цей документ був першим широкомасштабним договором в історії румунсько-українських відносин, що створив правовий фундамент для співробітництва між двома державами у майбутньому. Значний вплив на готовність Бухареста нормалізувати українсько-румунські відносини мала жорстка позиція НАТО щодо кандидатів на вступ до цієї організації, від яких вимагалось обов'язкове врегулювання відносин із сусідніми державами.

Встановивши як пріоритет своєї зовнішньої політики інтеграцію до НАТО та ЄС, Бухарест прийняв стратегічне рішення відмовитись від територіальних претензій до своїх сусідів. Це стало своєрідною «історичною жертвою» румунського народу заради євроатлантичного майбутнього³⁰. Варта уваги в цьому контексті заява тодішнього президента Румунії Еміля Константінеску під час прес-конференції у штаб-квартирі НАТО: «Північна Буковина ніколи не належала ні Україні, ні Росії, але румуни готові піти на «історичну жертву» заради вступу до НАТО»³¹.

Підписання Емілем Константінеску базового політичного договору з Україною спровокувало справжню «війну в мас-медіа» і в румунській громадській думці. Договір розглядався як «капітуляція під час миру», який раз і на завжди поховав можливості Румунії переглянути східні кордони в рамках будь-яких міжнародних інстанцій³².

Відносини з Республікою Молдовою також склалися контрверсійно і подекуди драматично, що було ускладнено спільним політичним мину-

лим. На початку 1990-х рр. була підписана серія конвенцій і договорів при конструюванні «мосту квітів» через Прут (так називають два заходи, проведені на березі річки Прут на початку 1990-х років, під час яких, вперше після Другої світової війни, перехід радянсько-румунського кордону був здійснений без пред'явлення документів, що засвідчують особу. Під час проведення цих акцій з обох берегів річки Прут на воду були пущені квіти, що й дало назву цим подіям).

27 серпня 1991 р. протягом кількох годин після оголошення Парламентом Молдови Декларації про незалежність, Румунія була першою державою, яка її визнала. Протягом кількох тижнів був встановлений безвізовий режим перетину кордону, який дозволяв громадянам обох країн подорожувати за наявності внутрішнього паспорту.

Ініціатива щодо укладення базового політичного договору між країнами належить молдовському президентові Мірчі Снегур, але вона була фактично відхилена його румунським колегою Іоном Ілієску після їх зустрічі 19 червня 1991 р. в Бухаресті. 1992 р., у контексті придністровського конфлікту, Кишинів бажав укласти такий договір, аби відхилити звинувачення з боку сепаратистських сил у Тирасполі і певних кіл у Москві щодо можливого об'єднання Молдови і Румунії.

З самого початку вийшли на поверхню розбіжності щодо концептуального розуміння даного договору. Міністр закордонних справ Румунії висловлювався за укладання «Договору про братерство та інтеграцію», а молдовський міністр, у свою чергу, запропонував, щоб документ називався «Договір про братерство і співробітництво». Іншими словами, Румунія не бажала укладати з Молдовою стандартний міжнародний договір, як з будь-якими іншими країнами, а наполягала на договорі зі спеціальною юридичною конотацією, яка могла б у майбутньому стати додатковою основою для об'єднання країн.

Республіка Молдова відреагувала, заявивши, що Румунія таким чином ставить під сумнів саму ідею її існування як незалежної держави, і наполягала на стандартному базовому політичному договорі.

Суперечки в такому дусі з різною інтенсивністю відбувалися протягом тривалого часу, і тільки майже через 20 років 8 листопада 2010 р., у Бухаресті міністром закордонних справ Румунії Теодором Баконскі та прем'єр-міністром Республіки Молдова Владом Філатом був підписаний документ, який має назву «Договір про режим державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань». Слід звернути увагу на те, що підписання цього договору стало можливим завдяки тиску на Румунію з боку ЄС, зокрема канцлера ФРН Ангели Меркель. Документ підписано міністром закордонних справ Румунії і прем'єр-міністром Республіки Молдова, тоді як зазвичай базові політичні договори підписуються главами держави.

Однією з фундаментальних цілей зовнішньої політики Румунії після 1989 р. було переосмислення відносин з державами, які колись вважались традиційними партнерами Румунії. Одним з перших кроків у цьому напрямку стали переговори і укладання нових двосторонніх договорів і угод про співробітництво в нових сферах, які мали б відображати зміни, що відбулися у внутрішньому та зовнішньому плані. Після того, як Румунія і Франція уклали новий Договір про дружнє порозуміння і співробітництво (Париж, 20 листопада 1991 р.), румунській дипломатії вдалось підписати на новій основі подібні договори з Італією (Бухарест, 23 липня 1991 р.), Грецією (Бухарест, 28 листопада 1991 р.), Іспанією (Мадрид, 4 лютого 1992 р.).

Слід зазначити, що на початку 1990-х рр. в ролі основного «адвоката» Румунії на Заході, в європейських та євроатлантичних структурах виступала саме Франція. Протягом першого перехідного десятиліття Франція стала найбільшим інвестором в економіку Румунії і третім комерційним партнером.

Відносини Румунії із Заходом з першої половини 1990 р. зазнали значних змін за досить короткий строк: від хвилі симпатії після кровопролитної революції до міжнародної ізоляції унаслідок міжетнічного конфлікту в Тиргу-Муреш у березні і страйків шахтарів у Бухаресті в червні того ж року. Крім того, на Заході існували деякі побоювання щодо демократичного шляху Румунії, оскільки в лавах нової влади виявилось досить багато представників тоталітарного комуністичного режиму. На цьому тлі, Румунія досить швидко була ізольована, що означало, зокрема, і блокування доступу до фінансових ресурсів і міжнародної технічної допомоги, необхідних для переходу до ринкової економіки і розвитку демократичного суспільства. Відразу після страйків шахтарів у Бухаресті Європейське Співтовариство заморозило свою економічну допомогу. У жовтні 1990 р. Іон Ілієску був єдиним главою східноєвропейської держави, якого президент США Дж. Буш не прийняв під час Генеральної Асамблеї ООН.

Під час гарячих подій революції МЗС Румунії виступив з декларацією (9 січня 1990 р.), яка анулювала декларацію попереднього режиму від 28 лютого 1988 р. про відмову від статусу нації найбільшого сприяння у відносинах зі США. Державний департамент привітав такий крок з боку Румунії і заявив, що Адміністрація Буша найближчим часом проведе консультації з Конгресом для того, аби знову надати Румунії такий статус. Але Палата Представників і Сенат США досягли згоди щодо надання Румунії повторно статусу нації найбільшого сприяння тільки 7 листопада 1996 р.³³ 11 липня 1997 р. під час візиту президента США Білла Клінтона в Румунії було заявлено про встановлення стратегічного

партнерства зі США, що мало посилити існуючий рівень співробітництва між країнами і сприяти проведенню реформ у Румунії та її інтеграції до євроатлантичних структур. Одразу після візиту президента США до Румунії відбувся обмін листами між держсекретарем Мадлен Олбрайт і міністром закордонних справ Румунії Адріаном Северіном. Після цього мав місце візит помічника держсекретаря Марка Гроссмана до Бухареста, під час якого визначили галузі партнерства, що становлять взаємний інтерес³⁴.

Виходячи із зазначеного вище, можна констатувати, що відносини зі США мали дуже важливе значення, по-перше з економічної точки зору, у контексті сприяння побудові в посткомуністичній Румунії ліберального демократичного суспільства і переходу до ринкової економіки, по-друге, з точки зору сприяння євро-атлантичним намірам Румунії і заручення підтримкою США в цьому напрямку.

Іншим виміром зовнішньої політики Румунії стало субрегіональне співробітництво. Керівництво держави відмовилась від визначення Румунії як «балканської держави»³⁵ на користь «центральноєвропейської держави, яка є сусідом Балкан» і, враховуючи інтенсивність економічних і політичних відносин, Бухарест вважав, що в його інтересах вибудовувати взаємини з Балканськими країнами на новій основі. Незважаючи на ці зміни в політичній риторичі Бухареста, з самого початку Румунія не була включена до Центральноєвропейської угоди про вільну торгівлю (УЕФТА), а також не була запрошена на зустріч глав держав Центральної Європи (ІСЕ). На початковому етапі посткомуністичної трансформації Центральної і Східної Європи була сформована Вишеградська група. Країни, які входили до складу групи — Чехословаччина, Угорщина і Польща — відхилили у 1991 р. заяву Румунії щодо приєднання, що свідчило також про вичерпання симпатії до Румунії і позитивного іміджу, отриманого у грудні 1989 р., навіть на рівні регіону.

Третім виміром румунської зовнішньої політики були зусилля в напрямку інтеграції до європейських і євроатлантичних структур, а також активізації своєї діяльності в рамках міжнародних організацій.

На успішність реалізації політики в даному вимірі, не в останню чергу, мав вплив і той факт, що в період початку посткомуністичних трансформацій тандем влада-опозиція зробив питання міжнародних відносин Румунії основним елементом у боротьбі за владу. Протягом п'яти років опозиція намагалась позиціонувати себе в якості нової сили, особливо в очах Заходу, при цьому звинувачуючи владу в неоконуністичній орієнтації та симпатій до Москви. В свою чергу, влада звинувачувала опозицію в саботажі національних інтересів у міжнародному плані і тим самим звертала увагу на власні прогалини в зовнішній політиці. Румунські

політики посткомуністичного періоду залишалися заручниками певних парадигм і концептуальної риторики, притаманних періоду до 1989 р.

Таким чином, у публічних дебатах, цілі і пріоритети Румунії у геополітичному контексті трансформацій на регіональному і глобальному рівнях асоціювалися з поглядами: за або проти Москви, за або проти Заходу. Тому не дивно, що в західних дипломатичних канцеляріях лунала думка, що після 1990 р. Румунія прийняла двозначну зовнішню політику.

У комплексі це призвело до розчарування мільйонів румун. Румунія не змогла стати членом НАТО під час першої хвилі розширення в регіоні; втратила ініціативу у відносинах з країнами Північної Африки, Латинської Америки, Азії, колишнього СРСР; «зникла» з групи дипломатів, зацікавлених у розробці рішень колективної безпеки на регіональному рівні. Не може бути проігнорованим той факт, що політична еліта після 1989 р. на декларативному рівні розуміла, що Румунія не може проводити кілька зовнішніх політик. Практично це призвело протягом першого десятиліття після 1989 р. до формування двох орієнтацій у цій сфері: одна, особливо в перші роки після революції і посткомуністичних трансформацій, яка призвела до багатовекторної політики, а інша відображала думку однонаправленості в зовнішній політиці.

Викласти в рамках однієї статті весь шлях Румунії до НАТО і ЄС не уявляється можливим, тому зупинимось на основних, з нашого погляду, подіях початку нелегкого шляху євроатлантичної та європейської інтеграції.

Бачення місця Румунії в Європі були висловлені ще під час революційних подій 1989–1990 рр. Подібні заяви лунали і після виборів 1992 р. і були закріплені Снаговською декларацією 1995 р., до якої долучилися усі політичні партії та формування того часу, представники громадянського сектору та інтелігенції. Дана декларація стала основою для розробки стратегії досягнення зазначеної мети. Рішення Румунії приєднатися до НАТО та ЄС не було випадковим, а являло собою результат зміни зовнішньополітичних пріоритетів, що визначалася серйозною підтримкою переважної більшості населення країни, фундаментальними змінами в Європі і загрозою потрапити в сіру зону європейської архітектури безпеки.

Крім вище зазначених заяв і декларацій, у 1990 р. прем'єр-міністр Петре Роман адресував Генеральному секретареві НАТО запит на акредитацію постійного посла Румунії при Організації Північно-Атлантичного Договору.

У наступний період зусилля різних інституцій (президент, уряд, парламент) були скоординовані і продовжені для досягнення стратегічної мети. 26 січня 1994 Румунія стала учасницею «Програми партнерства

заради миру» НАТО. У червні 1995 р., за умов важко уявленого консенсусу з питань внутрішньої політики, Палата депутатів і Сенат прийняли декларації, адресовані країнам-членам НАТО, ЄС та Європейському парламенту, в яких просили підтримати Румунію на шляху до євроатлантичної інтеграції^{36, 37}. Доповнюючи дії парламенту, президенти Іон Ілієску, потім Еміль Константінеску підтвердили під час своїх державних візитів і офіційних прийомів бажання і наміри Румунії приєднатися до Альянсу. У свою чергу, дипломатичний корпус доклав максимум зусиль для переконання західних партнерів у спроможності Румунії стати повноцінним членом НАТО³⁸. Таким чином, завдяки синхронній роботі інститутів президента, уряду, парламенту, дипломатичного корпусу і підтримці румунського суспільства у 2004 р. Румунія долучилася до НАТО.

Переговори між Румунією і ЄС, розгорнуті в період 1990–1993 рр., завершилися укладанням Угоди про асоціацію з ЄС. Документи були підписані в Брюсселі 1 лютого 1993 р. прем'єр-міністром Ніколае Веке-рою і міністром закордонних справ Теодором Мелешкану з румунської сторони.

Підписавши дану угоду, ЄС та країни-члени погодились сприяти розвитку торгівлі та гармонічних економічних відносин, забезпечити економічну, соціальну і фінансову базу для співробітництва між сторонами, а також перехід до ринкової економіки для досягнення фундаментальної мети — інтеграції в ЄС.

На основі критеріїв, визначених у Копенгагені, положень так званої Білої книги «Підготовки асоційованих країн Центральної та Східної Європи до інтеграції у внутрішній ринок Європейського Союзу», яка була прийнята на засіданні Європейської Ради в Ессені 3 травня 1995 р., а також стратегії інтеграції Румунії до ЄС, виробленої у результаті зустрічі всіх політичних партій Румунії у Снагові у тому ж 1995 р., Бухарест продовжував свій тернистий шлях європейської інтеграції, який завершився у 2007 р.

Отже, аналіз особливостей становлення зовнішньої політики Румунії дає підстави для наступних висновків:

– посткомуністичні трансформації Румунії після подій 1989 р. відбувались у динамічний і складний період краху комуністичних режимів у Східній Європі, завершення «холодної війни», розпаду СРСР, а також тих східноєвропейських структур до яких входила країна — Організації Варшавського Договору і Ради Економічної Взаємодопомоги;

– внутрішньополітичні процеси, які відбувались у Румунії після 1989 р., були досить контроверсійними. З 22 грудня 1989 р. до 20 травня 1990 р. влада мала революційний характер і її основним завданням було легі-

тимізація на основі вільних демократичних виборів. У той же час, ставлення Заходу до цих процесів зазнало різких змін за дуже короткий період: від хвиль симпатії у грудні 1989 р. до побоювання щодо реалізації демократичного шляху у зв'язку з тим, що до лав нової влади потрапила значна кількість високопосадовців часів Ніколае Чаушеску, а також до фактичної ізоляції Румунії західними країнами вже в 1990 р.;

– важливими моментами в зовнішньополітичному плані стало прийняття закону про укладання і ратифікацію міжнародних договорів, а також Конституції, ухваленої після палких дебатів на засіданні Установчих Зборів 21 листопада 1991 р., та її затвердження через загальнонаціональний референдум 8 грудня 1991 р. Прийняттям Основного закону було завершено один із перших етапів перехідного політичного періоду;

– період після 1989 р. є одним з найскладніших в історії зовнішньої політики Румунії. У контексті кардинальних змін суспільства, румунська дипломатія мала докласти зусиль для оновлення свого кадрового капіталу, збереження наявного досвіду в цій сфері, адаптуватись до нової міжнародної реальності і визначити нові зовнішньополітичні цілі для відстоювання своїх національних інтересів;

– у зазначеному контексті для Румунії архіважливим було встановити двосторонні відносини з країнами, в першу чергу сусідніми, на новій політичній основі, створити регіональні і субрегіональні коаліції, вирішити питання вакууму безпеки, а також ініціювати процеси євроатлантичної та європейської інтеграції;

– конструювання двосторонніх відносин з країнами світу відбувалось неоднорідно. Першою країною-сусідом, з якою вдалось підписати базовий політичний договір, була Болгарія у 1992 р., а останньою — Республіка Молдова у 2010 р. У випадку з Молдовою підписання договору стало можливим завдяки фактичній заміні повноцінного двостороннього політичного договору на Договір про режим державного кордону, а також тиску з боку європейських партнерів, зокрема Німеччини. Складно, в силу історичного минулого, давалися укладання базових політичних договорів з Угорщиною на Заході і Росією та Україною на Сході;

– на початку 1990-х рр. основним «адвокатом» Румунії на Заході була Франція, підписання договору з якою в 1991 р. полегшувало реорганізацію відносин з іншими європейськими країнами. Значним успіхом Бухарест вважає встановлення стратегічного партнерства зі США в 1997 р., хоча з 1989 р. до 1997 р. ці відносини склалися нелінійним чином;

– національними проектами пріоритетного характеру і стратегічними цілями після 1989 р. були вступ Румунії до НАТО і ЄС. Шлях до повноцінного членства в зазначених структурах був також нелегким,

контроверсійним, але в кінцевому результаті успішним. На цьому шляху Румунії вдалось скоординувати спільні зусилля державних інститутів та консолідувати суспільство для розробки і реалізації стратегії вступу Румунії до євроатлантичних і європейських структур;

– для посткомуністичної Румунії залишались актуальними принципи і концептуальні підходи зовнішньої політики, вироблені ще міністром закордонних справ цієї країни у міжвоєнний період Н. Тітулеску: запобігання міжнародній ізоляції, встановлення і підтримка добросусідських відносин, створення субрегіональних коаліцій, пошук багатогранних гарантій безпеки і кордонів, а також захист цілісної унітарної держави. Іншими словами, румунська дипломатія, в умовах драматичних ідеологічних змін суспільства і міжнародного контексту, містила в собі як елементи континуїтету, так і елементи глибоких трансформацій.

¹ Decret-Lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 privind inregistrarea și functionarea partidelor politice și a organizațiilor obștești în România // Monitorul Oficial nr. 9/31 decembrie 1989.

² *Scurtu I. Istoria Contemporană a României (1917–2007)* / Ioan Scurtu. — București: România de Măine, 2007. — 224 c.

³ Decret-Lege nr. 92 din 14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României // Monitorul Oficial nr. 35/18 martie 1990.

⁴ *Scurtu I. Istoria Contemporană a României (1917–2007)* / Ioan Scurtu. — București: România de Măine, 2007. — 224 c.

⁵ Codex constituțional [Електронний ресурс] // Monitorul Oficial — Режим доступу до ресурсу: <http://www.just.ro/Portals/0/Documents/Brosura-Codex.pdf>.

⁶ Alegerile Prezidențiale din 1992 [Електронний ресурс] // Agenția Națională de Presă AGERPRES. — 2014. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.agerpres.ro/flux-documentare/2014/10/03/alegerile-prezidentiale-din-1992-11-29-27>.

⁷ *Scurtu I. Istoria Contemporană a României (1917–2007)* / Ioan Scurtu. — București: România de Măine, 2007. — 224 c.

⁸ *Віднянський С.В. Особливості становлення зовнішньої політики незалежної України* / Степан Васильович Віднянський // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Міжвідомчий збірник наукових праць на пошану доктора історичних наук, професора Віднянського Степана Васильовича / В.о. відп. редактора А.Ю. Мартинов. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. — С. 19.

⁹ *Лошаков А.А. Основные принципы внешней политики Президента Румынии И. Илиеску (1990–1996 гг.)* / А.А. Лошаков // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. — 2008. — № 5. — С. 236–240.

¹⁰ Comunicat din 22 decembrie 1989 către țara al Consiliului Frontului Salvării Naționale // Monitorul Oficial nr. 1 din 22 decembrie 1989.

¹¹ Lege Nr. 4 din 11 ianuarie 1991 privind încheierea și ratificarea tratatelor // Monitorul Oficial, nr. 5, din 12 ianuarie 1991.

¹² Constituția României 1991 [Електронний ресурс] // Parlamentul României. Camera Deputaților. — 1991. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=255&idl=1>.

¹³ Hlihor C. România. Căderea comunismului și nașterea democrației. 1989–2000 / Constantin Hlihor. — București: Editura Universității din București, 2006.

¹⁴ Scurtu I. Istoria românilor între anii 1918–1940 / I. Scurtu, T. Stănescu-Stanciu, G. Scurtu. — București: University of Bucharest, 2002.

¹⁵ Meleşcanu T. Locul României în arhitectura mondială // Introducere la vol. România și noua arhitectură mondială / Teodor Meleşcanu. — București: Regia Autonomă «Monitorul Oficial», 1996. — P. 12–13.

¹⁶ Tratat de prietenie, colaborare și buna vecinătate între România și Republica Bulgaria, semnat la Sofia la 27 ianuarie 1992 // Monitorul Oficial, nr. 174, din 23 iulie 1992.

¹⁷ Tratat cu privire la relațiile de prietenie, bună vecinătate și cooperare între România și Republica Federală Iugoslavia // Monitorul Oficial, nr. 250, 16 octombrie 1996.

¹⁸ Recommendation 1201. Additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights // Parliamentary Assembly of the Council of Europe. — 1993.

¹⁹ Tratat de înțelegere, cooperare și bună vecinătate între România și Republica Ungară // Monitorul Oficial nr. 250/16 octombrie 1996. — 1996.

²⁰ Lege nr.24 din 3 martie 2004 pentru ratificarea Tratatului privind relațiile prietenești și de cooperare dintre România și Federația Rusă, semnat la Moscova la 4 iulie 2003 // Monitorul Oficial nr. 194/4 martie 2004. — 2004.

²¹ *Доброжанський О.* Базовий договір 1997 року як основа для розвитку українсько-румунських взаємин у ХХІ столітті / *О. Доброжанський* // Україна–Румунія: 20 років дипломатичних зносин; укр. та рум. мовами, упор. В.Д. Котик. — Чернівці: Букрек, 2012. — 152 с. — С. 37.

²² Постановление Верховного Совета СССР от 24 декабря 1989 г. № 979-1 «О политической и правовой оценке советско-германского договора о ненападении от 1939 года». — 1989.

²³ Declarație din 24 iunie 1991 privind Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele acestuia pentru țara noastră // Monitorul Oficial nr. 136 din 27 iunie 1991.

²⁴ *Апатов С., Макан І.* Українсько-румунські відносини: історія та сучасність // Український історичний журнал. — 1999. — № 5. — С. 90.

²⁵ *Стародуб Т.* Українсько-румунські відносини на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Стародуб Т. // НОМОС. — 14.11.2011. — Режим доступу: <http://nomos.com.ua/content/view/396/82/>

²⁶ *Троян С.* Румунський вектор зовнішньої політики України в 1991–2001 рр. // С. Троян, Т. Христюк. Україна–Румунія–Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин: Матеріали міжнародної наукової конференції / Буковинський політологічний центр. — Чернівці: Букрек, 2002. — С. 302.

²⁷ Declarația Parlamentului României privind Referendumul din Ucraina, din 1 decembrie 1991 // Monitorul Oficial nr. 243/29 noiembrie 1991. — 1991.

²⁸ *Доброжанський О.* Базовий договір 1997 року як основа для розвитку українсько-румунських взаємин у ХХІ столітті / *О. Доброжанський* // Україна–Румунія: 20 років дипломатичних зносин; укр. та рум. мовами, упор. В.Д. Котик. — Чернівці: Букрек, 2012. — 152 с. — С. 37.

²⁹ *Рендюк Т.* Українсько-румунська співпраця з питань національних меншин: еволюція нормативно-правової бази / Теофіл Рендюк // Міжнародні зв'язки України:

наукові пошуки і знахідки: Міжвідомчий збірник наукових праць на пошану доктора історичних наук, професора Віднянського Степана Васильовича / В.о. відп. редактора А.Ю. Мартинов / Теофіл Рендюк. — Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. — С. 94–110.

³⁰ *Доброжанський О.* Базовий договір 1997 року як основа для розвитку українсько-румунських взаємин у ХХІ столітті / О. Доброжанський // Україна–Румунія: 20 років дипломатичних зносин; укр. та рум. мовами, упор. В.Д. Котик. — Чернівці: Букрек, 2012. — 152 с. — С. 38–41.

³¹ *Власенко В.* Ідея «Великої Румунії» живе не тільки в помислах / В. Власенко // Урядовий кур'єр. — 1997. — 8 лютого. — С. 9.

³² *Viorel Patrichi*, «Marea Păcăleală. Tratatul cu Ucraina», în *Lumea magazin*, nr. 6/1997, p. 12–13; *A. Ciuza*, «Mini-cartea albă a Tratatului de bază cu Ucraina», în *Lumea magazin*, nr. 3/1999, pp. 54–57.

³³ Proclamation 6951 of November 7, 1996. To Extend Nondiscriminatory Treatment (Most-Favored-Nation Treatment) to the Products of Romania // The U.S. Government Publishing Office. — 1996.

³⁴ Parteneriatul strategic România-SUA [Електронний ресурс] // Ministerul Afacerilor Externe a României. — 2014. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.mae.ro/node/4944>.

³⁵ *Лошаков А.А.* Основные принципы внешней политики Президента Румынии И. Илиеску (1990–1996 гг.) / А.А. Лошаков // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. — 2008. — № 5. — С. 236–240.

³⁶ Declarația Camerei Deputaților privind integrarea României în structurile politice, strategice și economice euroatlantice // Monitorul Oficial nr. 121/16 iunie 1995. — 1995.

³⁷ Declarația Senatului privind integrarea țării în structurile politice, strategice și economice euroatlantice // Monitorul Oficial nr. 124/21 iunie 1995. — 1995.

³⁸ 150 de ani de diplomatie românească modernă (1862–2012) [Електронний ресурс] // Ministerul afacerilor externe a României. — 2012. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.mae.ro/node/15028?page=7>.

В статье рассматриваются исторические особенности формирования внешней политики Румынии в контексте сложных международных преобразований и внутривнутриполитических процессов посткоммунистического периода, первые шаги румынской дипломатии по возвращению страны к проевропейскому вектору развития.

Ключевые слова: Румыния, внешняя политика, европейская и евроатлантическая интеграция.

The article presents historical features of the Romanian foreign policy development in the context of complex international transformations and internal political processes in Post-Communist period, as well as the first steps of Romanian diplomacy towards returning of the country on pro-European vector of development.

Keywords: Romania, foreign policy, European and Euro-Atlantic integration.